Naar een interventie tegen geldezels

Een pilot in de gemeente Haarlem

Gemeente Haarlem

SAXION HOGESCHOOL

1 oktober 2020

Auteurs:
Luuk Bekkers
Jim Schiks
Rutger Leukfeldt

De Haagse Hogeschool,
Centre of Expertise Cybersecurity,
in opdracht van gemeente Haarlem

let's change
YOU. US. THE WORLD.

DE HAAGSE HOGESCHOOL

De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
2521 EH Den Haag
www.dehaagsehogeschool.nl

Auteurs:
Luuk Bekkers
Jim Schiks
Rutger Leukfeldt

De Haagse Hogeschool, Centre of Expertise Cybersecurity, in samenwerking met Saxion Hogeschool, in opdracht van gemeente Haarlem.

Foto's/illustraties omslag en binnenwerk: Shutterstock
Vormgeving: Dienst Onderwijs, Kennis & Communicatie

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Cybercriminaliteit is inmiddels veelvoorkomende criminaliteit. Uit cijfers van het CBS (2020) blijkt dat 14,6% van de inwoners van de gemeente Haarlem in 2019 slachtoffer is geworden van een vorm van cybercriminaliteit. Door de digitale en internationale aspecten van cybercriminaliteit wordt verondersteld dat daders zich bijna per definitie in het buitenland begeven en dat internationale samenwerking nodig is om cybercriminaliteit tegen te gaan. Onderzoek laat echter zien dat er ook lokale dimensies zitten aan cybercriminaliteit (Leukfeldt, 2014; Lusthaus, 2017; Leukfeldt et al., 2017). Soms omdat simpelweg de dader opereert vanuit Nederland, soms omdat een internationaal netwerk toch ook lokale inbedding nodig heeft om bijvoorbeeld crimineel verdiend geld weg te sluizen en/of wit te wassen. Naast internationale samenwerking is er dus ook een belangrijke rol weggelegd voor lokale autoriteiten in de aanpak van cybercriminaliteit.

Ook de gemeente Haarlem erkent dat cybercriminaliteit een thema is dat ook lokaal moet worden opgepakt. Zo blijkt uit het Integraal Veiligheids- en Handhavingsbeleid van de gemeente (Gemeente Haarlem, 2018) dat cybercriminaliteit een van de strategische thema's is voor de periode 2019 tot en met 2022. Voor 2020 stelt de gemeente Haarlem zich ten doel om inzicht te krijgen in de aard en omvang van cybercriminaliteit en in te zetten op bewustwording, preventie en repressie van cybercriminaliteit. Uit de eerder genoemde cijfers van het CBS (2020) blijkt dat inwoners van Haarlem het vaakst slachtoffer zijn geworden van online koop- en verkoopfraude (5,5%) en hacking (5,9%). De koop- en verkoopfraude, en ook sommige vormen van hacking zoals ransomware, betreffen delicten waarbij daders op illegale wijze geld proberen te verdienen. Voor deze financiële vormen van cybercriminaliteit is het witwassen van geld, net als bij traditionele georganiseerde criminaliteit, een essentieel onderdeel van het zogenoemde crime-script (alle stappen die nodig zijn om een delict te plegen, zie bijvoorbeeld Oerlemans et al., 2016; Leukfeldt et al., 2017; Custers et al., 2019).

Om illegaal verkregen geld wit te wassen maken cybercriminelen vaak gebruik van geldezels – ook wel katvangers of money mules genoemd (Oerlemans et al., 2016; Odinot et al., 2018; Custers et al., 2019). Een geldezel is een persoon die – bewust of onbewust – zijn of haar bankrekening laat misbruiken voor criminele activiteiten (Aston et al., 2009). Geldezels kunnen worden geronseld door middel van smoesjes of door hen een financiële vergoeding aan te bieden voor het beschikbaar stellen van hun bankrekening (Aston et al., 2009; Custers et al., 2019). Het beschikbaar stellen van een bankrekening voor fraude is strafbaar en kan grote gevolgen hebben voor de geldezels. Naast het feit dat geldezels een strafblad kunnen krijgen, nemen banken vaak maatregelen tegen hen. Zo kan het zijn dat de bankrekeningen van geldezels worden geblokkeerd, gestolen geld moet worden terugbetaald en dat de persoon op een zwarte lijst terecht komt bij banken waardoor geen hypotheek meer kan worden afgesloten (Fraudehelpdesk, 2020; ING, 2020).

1.2 Aanleiding

Onduidelijk is of en hoe kan worden voorkomen dat geldezels hun rekening beschikbaar stellen aan criminelen. In Nederland wordt geëxperimenteerd met interventies voor geldezels door Halt en de Reclassering. Zo krijgen de vaak jonge daders een weerbaarheidstraining of moeten zij zelf voorlichting geven op scholen (Reclassering, 2019). Om een goede interventie te ontwikkelen is het belangrijk om zicht te krijgen op het probleem dat de interventie probeert te verhelpen. Het is bekend dat het voor effectieve interventies belangrijk is dat de interventie aansluit bij de risico's en behoeften van de doelgroep (Andrews et al., 1990; van der Laan, 2004). Er is op dit moment echter weinig tot geen empirisch onderzoek verricht naar karakteristieken van geldezels en de problematiek die een rol speelt bij deze doelgroep (Leukfeldt & Jansen, 2015). Dit onderzoek is een eerste aanzet om te voorzien in die leemte.

1.3 Doelstelling en onderzoeksvraag

Het huidige onderzoek heeft tot doel om meer inzicht te krijgen in effectieve interventies die de gemeente Haarlem kan inzetten om te voorkomen dat geldezels meewerken met cybercriminele netwerken. Om dat te kunnen bereiken zal allereerst inzicht moeten worden verkregen in kenmerken van geldezels en de problematiek die bij deze doelgroep een rol speelt. Vervolgens zal een inventarisatie worden gemaakt van bestaande of mogelijke interventies voor geldezels. Op basis van de kenmerken van de geldezels en de informatie over interventies kan vervolgens een interventie specifiek gericht op geldezels worden ontwikkeld en uitgevoerd worden in Haarlem. Dat zal gebeuren na afronding van dit rapport. De interventie zal door de onderzoekers worden geëvalueerd om achter mogelijke werkzame en niet-werkzame elementen van de interventie te komen. De volgende onderzoeksvraag staat tijdens het onderzoek centraal:

> *Wat zijn kenmerken van geldezels, wat is de rol van geldezels in het cybercriminele netwerk en welke mogelijke interventies sluiten daarbij aan?*

1.4 Leeswijzer

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden wordt een literatuurstudie uitgevoerd en worden interviews gehouden met experts die tijdens hun werkzaamheden te maken hebben met geldezels. De methoden van het onderzoek worden in hoofdstuk 2 verder toegelicht. Vervolgens laat hoofdstuk 3 zien wat we weten uit eerder onderzoek naar geldezels. De resultaten van de interviews worden besproken in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 staan mogelijke interventies centraal. Het rapport eindigt met een conclusie en discussie in hoofdstuk 6.

2. Methodische verantwoording

2.1 Procedure

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn twee kwalitatieve onderzoeksmethoden gebruikt: literatuuronderzoek en expert interviews. Kwalitatief onderzoek is een geschikte methode om meer te weten te komen over een relatief onbekend onderwerp.

Voor het literatuuronderzoek is literatuur gevonden via de wetenschappelijke zoekmachines Google Scholar en UBVU, waarbij is gezocht naar informatie over geldezels in zowel nationale als internationale tijdschriften. De gebruikte zoektermen zijn 'geldezel(s)', 'money mule(s)', 'katvanger(s)' en 'cybercriminele netwerken'. Alle publicatiejaartallen zijn in acht genomen, aangezien er relatief weinig over het onderwerp bekend is.

Op basis van de literatuurstudie en de daarin behandelde onderwerpen – achtergrondkenmerken, crime script, ronselen en desistance – is een interviewprotocol ontwikkeld (zie Bijlage 1). Omdat het onderzoek beoogt zicht te krijgen op kenmerken van geldezels in Haarlem, zijn met name respondenten benaderd die werkzaam zijn in de regio Haarlem. Via de gemeente Haarlem en de netwerken van de onderzoekers zelf zijn personen geworven die tijdens hun dagelijkse werkzaamheden te maken hebben met geldezels. De respondenten zijn hiermee geworven aan de hand van convenience sampling. Convenience sampling is een vorm van non-random sampling waarbij leden van een doelpopulatie worden geselecteerd op basis van bepaalde praktische eigenschappen, zoals toegankelijkheid en beschikbaarheid (Etikan et.al., 2016). Vervolgens is een semigestructureerd interview ingepland op een moment naar keuze van de respondent. In verband met de coronacrisis hebben, op één na, alle interviews virtueel plaatsgevonden via platformen voor videovergaderen. De interviews varieerden in duur van 40 tot 77 minuten. Allen zijn met toestemming van de respondenten opgenomen met een beveiligd opnameapparaat. Er is hierbij geen gebruik gemaakt van een informed constent. De opnames zijn verwerkt tot een geanonimiseerd gespreksverslag, waarna de opname direct van het opnameapparaat is verwijderd. Het verslag is vervolgens ter controle op onjuistheden naar de respondenten gestuurd, hoewel zeven respondenten daar geen gehoor aan hebben gegeven. De verzameling verslagen vormde de basis voor de rapportage in hoofdstuk 4.

2.2 Respondenten

Vanwege de verkennende aard van het project en de tijdspanne waarin het onderzoek moest worden uitgevoerd is door de opdrachtgever in samenspraak met de onderzoekers besloten om tien respondenten te interviewen: twee jeugdwerkers, een medewerker van HALT, drie medewerkers van de politie, een medewerker van het Openbaar Ministerie (OM), een licht verstandelijke beperking (LVB)-jeugdspecialist, een medewerker van de reclassering en een bankmedewerker. Vijf van de respondenten zijn in hun werk georiënteerd op Haarlem, de andere vijf hebben een regionaal perspectief. De respondenten hebben anonieme labels gekregen tijdens de rapportage (zie hoofdstuk 4). In Tabel 1 is een overzicht van de respondenten weergegeven.

Tabel 1: Overzicht respondenten

Label	Functie	Organisatie	Oriëntatie	Geslacht	Duur
Jw1	Jongerenwerker	Dock	Lokaal	Vrouw	1h17m
Jw2	Jongerenwerker	Dock	Lokaal	Man	1h17m
Halt1	Halt-medewerker	Halt	Lokaal	Man	1h13m
Pol1	Jeugd coördinator	Politie	Lokaal	Vrouw	1h17m
Pol2	Operationeel expert recherche	Politie	Lokaal	Man	59m
Om1	Officier van Justitie	Openbaar Ministerie	Regionaal	Vrouw	50m
Pol3	Veiligheidsanalist	Politie	Regionaal	Man	41m
Pvj1	Projectleider	Partners voor Jeugd	Regionaal	Vrouw	45m
Rec1	Reclasseringswerker	Reclassering	Regionaal	Man	45m
Bank1	Fraude specialist	Bank	Regionaal	Man	40m

3 Eerdere studies naar geldezels

3.1 Inleiding

Het doel van de literatuurstudie is om inzicht te krijgen in de kenmerken van geldezels en de rol van geldezels binnen de crime scripts van criminele netwerken. Op die manier kan duidelijk worden op welke plekken binnen de crime scripts een interventie mogelijk effectief is en wat de kenmerken van de doelgroep zijn. In dit hoofdstuk staat daarom eerst de rol van geldezels bij cybercrimes centraal (paragraaf 3.2), vervolgens het proces van het ronselen van geldezels (paragraaf 3.3) en ten slotte de kenmerken van geldezels (paragraaf 3.4). We benadrukken hier graag dat er nog weinig empirisch onderzoek gedaan is naar deze specifieke groep daders. We moeten het dus doen met de weinige studies die er zijn en sluiten bij voorbaat geen studies uit (bijvoorbeeld omdat ze minder recent zijn).

3.2 Rol van geldezels bij cybercriminaliteit

3.2.1 Cybercriminele netwerken

Criminelen werken zelden alleen. Zelfs voor relatief eenvoudige delicten zijn vaak meerdere personen nodig. Datzelfde geldt voor financieel gemotiveerde cybercrimes: er zijn niet alleen personen nodig met technische vaardigheden. Zo zijn er ook personen vereist die gespecialiseerd zijn in het versturen van grote hoeveelheden e-mails, het overtuigen van potentiële slachtoffers om mee te werken aan de scam, of personen die zich bezighouden met het cashen van crimineel verdiend geld of het verplaatsten en witwassen van dat geld (Leukfeldt et al, 2017; Leukfeldt & Holt, 2019). Gezamenlijk vormen deze personen het criminele netwerk.

De samenstelling van het netwerk van cybercriminelen verschilt tussen delicten en is onderhevig aan verandering (Leukfeldt et al., 2017). Zo worden er continu nieuwe leden geworven, varieert het aantal leden tussen de netwerken en verandert het 'crime script' bijvoorbeeld doordat criminelen inspelen op nieuwe veiligheidsmaatregelen van financiële instellingen of Internet Service Providers. Als we kijken naar financieel gemotiveerde netwerken die zich bezighouden met phishing en banking malware, dan kunnen grofweg vier verschillende rollen worden onderscheiden (Leukfeldt et al., 2017). *Kernleden* zijn degenen die een aanval initiëren en coördineren. Zij sturen de rest van het netwerk aan; zonder hen zou een delict dan ook niet mogelijk zijn. In de laag onder de kernleden bevinden zich de individuen die diensten verlenen aan het netwerk. Zij worden ook wel faciliteerders genoemd. Hierbij kan weer een onderscheid worden gemaakt in *professionele faciliteerders* en *gerekruteerde faciliteerders*. De eerste groep levert diensten uit eigen initiatief, zoals het falsificeren van identiteitsdocumenten. De gerekruteerde faciliteerders leveren ook diensten, maar worden daartoe gedwongen of aangemoedigd door de kernleden. Zij hebben toegang tot bepaalde informatie of bronnen die de kernleden kunnen gebruiken, maar zijn van minder belang voor het uitvoeren van het delict dan de professionele faciliteerders.

Onderaan het netwerk bevinden zich de *geldezels.* Geldezels zijn mensen die hun bankrekening ter beschikking stellen en gebruikt worden door de andere leden van het netwerk om het financiële spoor van een delict naar de kernleden te verbergen. Geldezels zijn daarmee degenen die een hoog risico lopen, waar vaak een relatief kleine beloning tegenover staat. Geldezels kunnen slechts een korte tijd gebruikt worden, omdat ze vrij snel opgespoord kunnen worden indien de fraude aan het licht komt (Soudijn et al., 2012). Geldezels hebben dus drie essentiële functies (Leukfeldt & Kleemans, 2019): 1) ze maken het mogelijk om het gestolen geld over te maken naar een bankrekening, 2) ze maken het moeilijker om de kernleden te traceren en 3) ze stellen de kernleden in staat om het geld op te nemen van de bankrekening. Vrijwel alle netwerken geanalyseerd door Leukfeldt et al. (2017) maakten gebruik van geldezels, hoewel Soudijn et al. (2012) observeerden dat geldezels niet altijd betrouwbaar en makkelijk te vinden zijn.

3.2.2 Crime script: een cruciale rol voor geldezels

Op basis van interviews en opsporingsdata van 40 opsporingsonderzoeken met betrekking tot bankfraude (phishing en malware) blijkt dat het crime script voor de verschillende aanvallen veel gelijkenissen vertoont (Leukfeldt & Jansen, 2015; Leukfeldt et al., 2017). Nadat een netwerk is gevormd, is de eerste stap toegang krijgen tot bankgegevens van een slachtoffer. Vervolgens moeten de criminelen de authenticatiecodes voor de transactie verkrijgen, bijvoorbeeld door zich voor te doen als werknemer van de bank. Het geld verkregen uit het misdrijf wordt overgemaakt op het bankaccount van een geldezel. De kernleden nemen het geld niet zelf op, maar laten dat de geldezel doen of schakelen daarvoor een ander persoon in (Soudijn et al., 2012). Het is zaak dat dit zo snel mogelijk gebeurt om de pakkans te verkleinen. Een dergelijk proces is min of meer gelijk tussen de verschillende cyberdelicten.

Er zijn echter ook belangrijke verschillen in de crime scripts (Leukfeldt & Jansen, 2015). Dit heeft met name betrekking op de mate waarin ICT-middelen worden gebruikt en de mate van contact tussen slachtoffer en dader. Aan de ene kant zijn er criminelen die gebruik maken van geavanceerde malware of andere complexe technologische methoden om toegang te krijgen tot gegevens van een slachtoffer. Over het algemeen is hierbij weinig interactie tussen dader en slachtoffer. Dit zijn de zogenoemde *high-tech* aanvallen. Sommige criminelen beperken dergelijke technologische middelen juist, bijvoorbeeld door het gebruik van malafide e-mails of sociale technieken om gegevens van een slachtoffer te achterhalen. Dit betreffen de *low-tech* aanvallen, waar vaak (maar niet altijd) een hoge mate van interactie tussen dader en slachtoffer is. Ook hebben low-tech aanvallen vaak een minder sterke internationale component dan high-tech aanvallen; low-tech aanvallen zijn vaker lokaal georiënteerd (Leukfeldt & Jansen, 2015). Leukfeldt en Jansen (2015) en Leukfeldt et al. (2017) vonden een significant verschil tussen het aantal geldezels dat wordt gebruikt in high-tech aanvallen vergeleken met low-tech aanvallen. In high-tech aanvallen wordt in vrijwel alle gevallen slechts één geldezel per slachtofferaccount gebruikt, terwijl in circa één derde van de low-tech aanvallen meer dan twee geldezels per slachtofferaccount aan te pas komen. Low-tech netwerken maken dus gebruik van meer geldezels dan high-tech netwerken. Ook is de hoeveelheid geld die wordt overgemaakt naar geldezels hoger in het geval van low-tech aanvallen. Er waren weinig verschillen wat betreft achtergrondkenmerken, behalve dat geldezels in high-tech groeperingen gemiddeld ouder waren. Geldezels in low-tech netwerken hadden ook vaker een particulier bankaccount en een account bij een Nederlandse bank, wat duidt op het gebruik van lokale geldezels. Geldezels in de high-tech groep hadden daarentegen vaker een zakelijk account en accounts bij een buitenlandse bank. Volgens Galdo et al. (2018) gebruiken geldezels een zakelijk account om hun identiteit te verbergen en om het maximum bedrag dat overgemaakt kan worden te verhogen.
De verschillen tussen high-tech en low-tech groeperingen wat betreft het gebruik van geldezels impliceren dat de lokale low-tech netwerken relatief strakke controle hebben over de geldezels. Ze weten wie de geldezels zijn en hoe ze zijn gerekruteerd, waardoor het makkelijker zou zijn om de geldezels op te sporen indien ze op de vlucht zouden slaan (Leukfeldt & Jansen, 2015).

3.2.3 Geldezel als onderdeel van witwasproces

Money muling kan beschouwd worden als een vorm van witwassen (Europol, 2019). In de literatuur wordt in het geval van cybercriminaliteit ook wel gesproken van cyberlaundering (bijvoorbeeld Filipkowski, 2008). Volgens de Nederlandse juridische definitie maakt iemand zich schuldig aan witwassen als diegene geld ontvangt, bezit of gebruikt dat uit een misdrijf afkomstig is en redelijkerwijze had kunnen vermoeden of wist dat het geld uit een misdrijf afkomstig was (Kruisbergen & Soudijn, 2015). Het uiteindelijke doel van witwassen is het in staat zijn om gebruik te kunnen maken van de winsten uit criminaliteit, zonder daarbij in beeld te komen bij overheidsinstanties. Een meer pragmatische definitie van witwassen onderscheidt drie fasen (Unger, 2006; Kruisbergen & Soudijn, 2015). In de 'voorwas-fase' (plaatsingsfase) wordt contant geld in het reguliere financiële systeem gebracht, bijvoorbeeld door het giraal te maken. In het geval van cybercriminaliteit is deze fase minder relevant, aangezien het verkregen geld zich al in de digitale omgeving bevindt. In de 'hoofdwas-fase' (verhulfase) wordt getracht de illegale herkomst van het geld te verbergen en het zicht op het financiële spoor te hinderen door toezichthouders op een dwaalspoor te zetten. In deze fase spelen geldezels dan ook een centrale rol. Geldezels zijn een financiële facilitator om illegaal verkregen geld te verhullen - in het geval van cybercriminaliteit wellicht de belangrijkste. Volgens Dunham (2006) is de primaire functie van geldezels inderdaad het faciliteren van witwassen. In de meeste gevallen wordt daarna het geld van het account van de geldezel opgenomen; cash lijkt de voorkeur te hebben voor criminelen (Oerlemans et al., 2016). Er kunnen ook meerdere verhullingstransacties plaatsvinden, bijvoorbeeld door gebruik te maken van geldtransferkantoren, waarbij geldezels het geld opnemen en via dergelijke kantoren doorsluizen naar het buitenland. Uit dossieronderzoek en interviews blijkt dat dit een veelgebruikte methode is (Oerlemans et al., 2016). Vervolgens wordt in de laatste fase, de 'nawas-fase' (integratiefase), het verhulde criminele vermogen in de legale economie geplaatst, bijvoorbeeld door de aankoop van een dure auto. Sommige criminelen kopen via het account van de geldezel of direct na de diefstal bepaalde goederen of Bitcoins, zonder het geld in cash op te nemen (Leukfeldt & Janssen, 2015; Oerlemans et al., 2016). Het proces van witwassen in het kader van cybercriminaliteit is afgebeeld in Figuur 1.

Figuur 1. Schematische weergave witwasproces van cybercriminaliteit (bron: Oerlemans et al., 2016).

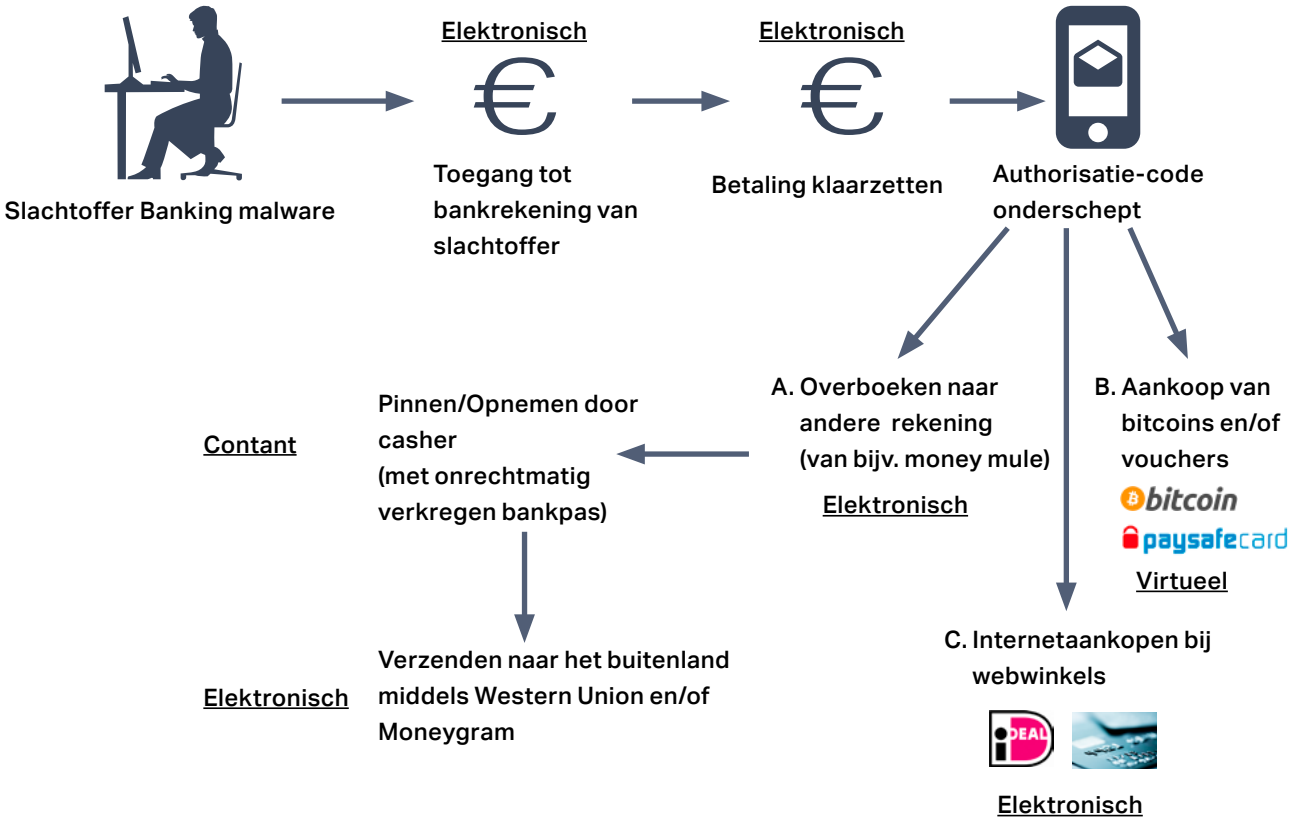

3.3 Ronselen van geldezels

Onderzoek naar georganiseerde criminaliteit geeft inzicht in de factoren die een rol spelen bij de rekrutering van mededaders voor verschillende criminele activiteiten. Een recente overzichtsstudie van Calderoni et al. (2020) laat zien dat sociale relaties (zoals familie, vriendschap en werkrelaties), criminele achtergrond en criminele vaardigheden de belangrijkste factoren zijn die leiden tot betrokkenheid van personen bij criminele organisaties. In de studie van Calderoni et al. (2020) wordt rekruteren gedefinieerd als de verschillende processen die leiden tot een stabiele betrokkenheid van individuen bij een georganiseerde criminele groep. Deze definitie sluit incidentele deelname aan misdrijven met leden van een criminele groep uit. Zoals eerder genoemd kunnen geldezels slechts een korte tijd gebruikt worden voor het witwassen, omdat ze relatief snel kunnen worden opgespoord door de politie of de financiële instelling als de fraude aan het licht komt. Het is daarom de vraag in hoeverre de eerder genoemde definitie van rekruteren toepasbaar is op geldezels.

Er zijn verschillende onderzoeken die meer inzicht geven in de processen die ertoe leiden dat individuen als geldezel betrokken raken (Aston et al., 2009; Soudijn & Zegers, 2012; Leukfeldt, 2014; Leukfeldt et al., 2017; Custers et al., 2019). Een rode draad in de onderzoeken is dat de geldezels vaak worden geworven met een financiële vergoeding. In de meeste gevallen wordt de geldezels een percentage van het crimineel verkregen geld aangeboden als vergoeding (Aston et al., 2009; Leukfeldt, 2014; Europol, 2015; Custers et al., 2019). Percentages variëren volgens de onderzoeken van 5 tot 10 procent van het totaalbedrag (Aston et al., 2009; Custers et al. 2019). Een ander terugkerend element in de onderzoeken is dat (bestaande) sociale relaties een belangrijke rol spelen bij de wijze waarop geldezels betrokken raken. Verschillende manieren waarop individuen als geldezel betrokken kunnen raken bij het witwassen van crimineel geld worden nu besproken.

Ten eerste worden potentiële geldezels door fraudeurs benaderd via online vacatures (Aston et al., 2009; Soudijn & Zegers, 2012; Europol, 2015). Op frauduleuze of legitieme vacaturewebsites worden vacatures aangeboden met functietitels als 'financieel manager' of 'vertegenwoordiger' (Aston et al., 2009). De werkzaamheden bestaan uit het overmaken van goederen of geld, waar de sollicitant een vergoeding voor wordt aangeboden (Aston et al., 2009; Europol, 2015). De sollicitanten moeten hun huidige bankrekening of een nieuwe bankrekening doorgeven die zij willen gebruiken voor de baan (Aston et al., 2009). In een rapport van Europol (2019) wordt hierbij opgemerkt dat vooral personen met een laag inkomen met behulp van vacatures worden geworven. Echter rekruteerden de daders in andere gevallen juist personen met een sterke financiële positie, zodat grotere geldstromen niet zouden opvallen.

Een tweede methode die door de criminelen wordt gebruikt is het direct benaderen van personen via online communicatiekanalen zoals instant messaging of e-mail (Aston et al., 2009; Soudijn & Zegers, 2012; Leukfeldt, 2014; Europol, 2015; Leukfeldt et al., 2017). Potentiele geldezels krijgen dan ongevraagd spam mails of worden benaderd via internet messaging om hun bankrekening ter beschikking te stellen in ruil voor een vergoeding (Aston et al., 2009). Ook de eerder genoemde vacatures worden met behulp van deze media onder de aandacht van potentiele geldezels gebracht (Europol, 2015). Als nadeel van online methoden om geldezels te benaderen, merken Soudijn en Zegers (2012) op dat daders geen fysieke controle hebben over de geldezels door de geografische afstand.

Ten derde worden personen ook direct benaderd op straat, in de fysieke wereld (Leukfeldt, 2014; Europol, 2015). Onderzoek benadrukt dat kernleden of recruiters potentiele geldezels benaderen die zij kennen van hun eigen buurten, scholen of sportclubs (Leukfeldt, 2014; Leukfeldt & Kleemans, 2019). Ze vragen dan de potentiele geldezels naar hun financiële situatie of vragen rechtstreeks of zij geld willen verdienen. Recruiters vertellen hen dat deelname zonder risico is omdat de geldezels niet kunnen worden ontdekt (Leukfeldt, 2014).

Ten vierde zijn er ook personen die zich uit zichzelf aanbieden bij de fraudeurs (Leukfeldt et al., 2017). Onderzoek van Leukfeldt et al. (2017) laat zien dat dit bijvoorbeeld gebeurd wanneer een recruiter lang genoeg in een bepaald gebied geldezels aan het werven is. Het wordt dan algemene kennis dat mensen hier geld aan kunnen verdienen, waardoor individuen uit zichzelf hun diensten aanbieden bij de fraudeurs. Ten slotte spelen geldezels zelf ook een rol in het werven van andere geldezels (Leukfeldt, 2014). De geldezels dragen dan andere personen aan of verstrekken nieuwe kaarten en codes van hun eigen vrienden aan de fraudeurs.

Neutralisatietechnieken

"The money mule may be a victim of a romance scam or believe he or she is legitimately working from home. In many instances, however, that belief is based on the money mule willfully blinding themselves to reality" (Galdo et al., 2018, pp. 102). Dit citaat heeft betrekking op het toepassen van neutralisatietechnieken. Neutralisatietechnieken zijn rechtvaardigingen of excuses voor deviant gedrag (Sykes & Matza, 1957), waarvan veelvuldig is aangetoond dat ze een belangrijke rol spelen bij het ontstaan en in stand houden van dat gedrag. Dit geldt ook in het geval van geldezels. Arevalo (2015) beschrijft twee casussen van geldezels waarbij het ontkennen van verantwoordelijkheid als neutralisatie sterk aanwezig was, bijvoorbeeld wanneer geldezels claimen zelf slachtoffer te zijn. Het ontkennen van verantwoordelijkheid is één van de meest genoemde neutralisatietechnieken in het algemeen in de literatuur. Ook Leukfeldt en Kleemans (2019) rapporteren op basis van politiedata dat geldezels gebruik maken van neutralisatietechnieken. Sommige geldezels geven daarbij aan dat ze niet wisten dat ze een strafbaar feit hebben gepleegd, terwijl anderen slachtoffers de schuld geven of stellen dat er geen echte slachtoffers zijn. Arevalo (2015) argumenteert dan ook dat de perceptie van geldezels wat betreft hun gedrag essentieel is bij het begrijpen van diens kwetsbaarheid. Dit biedt ook een ingang voor mogelijke interventies binnen de situationele criminaliteitspreventie (Leukfeldt & Kleemans, 2019), wat nader wordt besproken in sectie 5.2.

3.4 Kenmerken van geldezels

De European Money Mule Actions is een jaarlijkse Europese inventarisatie door Europol van zaken met betrekking tot geldezels in 31 landen (Europol, 2019). In 2019 zijn er bij dit project 3833 geldezels geïdentificeerd die betrokken waren bij 7520 frauduleuze transacties, waarvan er 228 waren gearresteerd. Tot de risicogroepen behoren nieuwkomers tot het land, werkloze mensen, studenten en mensen met weinig financiële middelen. Vaak worden mensen onder de 35 jaar geronseld, waarbij een stijging waar te nemen is in het rekruteren van jongere generaties (12 tot 21 jaar). Aston et al. (2009) onderzochten 686 geldezels betrokken bij online fraude in Australië en vonden dat het merendeel bestond uit mannen (62.39%), wat wordt bevestigd door Arevalo (2015) op basis van expertinterviews. Dat percentage neemt toe naarmate de leeftijd van geldezels toeneemt. Sommige jonge vrouwelijke geldezels betreffen slachtoffers van loverboy praktijken of datingfraude (Arevalo, 2015). In het onderzoek van Aston et al. (2009) vielen de geldezels in 33% van alle gevallen in de leeftijdsgroep 25-34, waarmee deze groep het vaakst voorkwam. De andere twee veelvoorkomende leeftijdscategorieën waren 15-24 jaar en 35-44 jaar, beide met circa 20% van alle geldezels. Oerlemans et al. (2016) laten zien dat geldezels in Nederland voornamelijk jong volwassenen van tussen de 18 en 22 jaar zijn. Zij zijn veelal afkomstig uit relatief arme wijken van de drie grootste Nederlandse steden (Amsterdam, Rotterdam en Den Haag), zoals ook is gevonden door Arevalo (2015), hoewel ook andere gebieden in Nederland zijn vertegenwoordigd. Jeugdigen met een Oost-Europese achtergrond lijken ook relatief veel voorkomend (Oerlemans et al., 2016). Verder stelt Arevalo (2015) dat geldezels mogelijk vaak dezelfde etnische achtergrond hebben als diens recruiters. Wat betreft de delictsgeschiedenis, rapporteren Oerlemans et al. (2016) dat van de 600 geldezels die actief waren in 2012, 40% geen bekend antecedent had. Bij de overige was diefstal het meest voorkomend. De auteurs onderscheiden op basis hiervan vier groepen geldezels: geldezels zonder antecedenten, geldezels die ouder zijn dan 20 jaar en één of twee antecedenten hebben, geldezels die al op 15-jarige leeftijd in aanraking komen met de politie en vier tot acht antecedenten hebben en als laatste een groep van veelplegers.

4. Geldezels: inzichten uit de interviews

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de bevindingen uit de interviews centraal. In paragraaf 4.2 wordt beschreven wat volgens respondenten de definitie van een geldezel is. Vervolgens staan de achtergrond-kenmerken en risicofactoren centraal (paragraaf 4.3 en 4.4). De rol van de geldezels in de crime scripts van criminele netwerken en de manieren waarop geldezels door deze netwerken worden geronseld komen aan bod in paragraaf 4.5 en 4.6. Ten slotte staat 'desistance' – het stoppen met geldezel zijn – centraal in paragraaf 4.7.

4.2 De definitie van een geldezel

Een geldezel wordt door respondenten gedefinieerd als iemand die zijn of haar bankrekening verstrekt voor het ontvangen van geld verkregen door criminele activiteiten (op het internet). De doelgroep gebruikt deze term zelf niet; respondenten geven aan dat jongeren onderling de term katvanger of 'schetsen' (straattaal voor oplichten) gebruiken (jw1 en jw2). Andere gebruikte termen door professionals zijn '*money mule*' en 'pashouder'. Over het algemeen beschouwen respondenten geldezels als zowel dader en slachtoffer. Ze faciliteren namelijk criminele activiteiten, maar zijn zich tegelijkertijd niet geheel bewust van hun rol in het proces en zijn relatief makkelijk te misleiden, aldus een Halt-medewerker (halt1). Hoewel zowel volwassenen als jongeren optreden als geldezel, werken zeven van de tien respondenten betrokken bij dit onderzoek met jeugdigen, waardoor dit onderzoek zich met name richt op jeugdige geldezels.

4.3 Achtergrondkenmerken

Een belangrijke bevinding is dat geldezels een diverse, heterogene groep betreft.

> *"Er is geen bepaald type jongere dat het delict pleegt."* (pvj1)

Desondanks zijn specifieke demografische kenmerken van de doelgroep beschreven door de respondenten.

Leeftijd. Zes respondenten zijn het eens dat het gros van de geldezels bestaat uit jongeren of jongvolwassenen. Mogelijk is deze bevinding te wijten aan het feit dat, op drie na, de respondenten allemaal met jeugdigen werken. De bevinding wordt echter wel bevestigd door een analist van de politie die niet enkel op jeugd is gericht en een reclasseringswerker die met personen boven de 18 jaar werkt (rec1). Respondenten stellen dat oudere leeftijdscategorieën ook voorkomen, maar daar beperkt zicht op hebben. Precieze verhoudingen wat betreft leeftijd blijven uit, ook binnen de categorie jongeren. Zo geeft pol3 aan dat met name de categorie 18 tot 23 jaar voorkomt, waarschijnlijk omdat bij 18+ rekeningen hogere limieten gelden, hoewel de casussen die respondenten schetsen voornamelijk betrekking hebben op minderjarigen.

Geslacht. De respondenten zien op basis van ervaringen dat geldezels met name jongens zijn. Verschillende respondenten beschrijven echter ook casussen waarbij meisjes fungeren als geldezel. Een respondent ziet juist voornamelijk meiden die als geldezel worden gebruikt (rec1). Twee jeugdwerkers benoemen dat meisjes soms worden misleid en als geldezel gebruikt worden door hun vriend, hoewel in andere voorbeelden die respondenten geven meisjes ook op eigen initiatief handelen.

Opleidingsniveau. Volgens de respondenten komt het fenomeen onder alle opleidingsniveaus voor, uiteenlopend van verstandelijk beperkten tot leerlingen van het VWO. De twee jongerenwerkers en de politie (pol2) zien echter wel met name een risico onder lager opgeleiden, omdat zij makkelijker te misleiden zijn en omdat er relatief vaker sprake is van beperkt ouderlijk toezicht. Een reclasseringswerker ziet voornamelijk personen met een VMBO-opleiding (rec1). Het fenomeen komt ook onder individuen voor die werkenden zijn, zoals ook wordt benoemd door bank1. Daar is in dit onderzoek echter minder zicht op vanwege de oudere leeftijd van werkende individuen.

Sociaal economische status. Ook in het geval van sociaal economische status is de doelgroep divers, hoewel zeven respondenten (jw1, jw2, pol1, pol2, pol3, pvj1 en rec1) stellen dat er mogelijk een verhoogd risico is onder jongeren uit achtergestelde wijken of gezinnen. De politie baseert zich hierbij op de lijst van geldezels en geografische analyses, waaruit blijkt dat geldezels in Haarlem relatief vaker uit arme wijken komen. Dit is mogelijk te verklaren omdat er in dergelijke omgevingen minder controle is vanuit ouders en jongeren gevoeliger zijn om 'snel geld' te verdienen, aldus de jongerenwerkers (jw1, jw2).

Delict geschiedenis. Respondenten geven aan dat de doelgroep divers is wat betreft delict geschiedenis. Zo zegt een specialist die met LVB-jongeren werkt (pvj1) dat de jongeren in de meeste gevallen eerder in aanraking zijn geweest met de politie, aangezien dat ook vaak de reden is dat ze uit huis worden geplaatst en in de hulpverlening terecht komen. Een respondent van de politie geeft aan dat zij onderzoek doen naar zowel geldezels zonder voorgaand politiecontact, als naar geldezels met een eerdere veroordeling voor bijvoorbeeld overlast. Pol1, om1 en rec1 geven aan dat de gevallen die zij kennen over het algemeen betrekking hebben op *first offenders*.

4.4 Risicogroepen- en factoren

Een overkoepelende bevinding is dat met name jongeren die makkelijk te beïnvloeden zijn, kwetsbaar zijn om geronseld te worden als geldezel. Hierbij zijn een aantal specifieke risicofactoren aangehaald, die al dan niet gecombineerd een rol kunnen spelen.

- **Status.** Acht respondenten (jw1, jw2, pol1, pol2, om1, pvj1, rec1 en bank1) stellen dat jongeren er graag bij willen horen, wat inherent is aan die leeftijd. Hierdoor zijn ze gevoelig voor het verdienen van 'snel geld'. Een specifieke groep die hierbij door rec1 en bank1 worden genoemd zijn jongeren in de rapcultuur. Jongeren trekken zich op aan het imago van de rappers en willen ook die mooie auto's, aldus bank1.

- **Verstandelijke beperking**. Vier respondenten (jw1, jw2, pol3 en pvj1) herkennen het beeld dat jongeren met LVB-problematiek kwetsbaar zijn om geronseld te worden als geldezel. LVB-jongeren zijn over-gerepresenteerd onder de geldezels, aldus pvj1. De jongeren zijn beïnvloedbaar en hebben weinig perspectief dat ze ooit zelf het geld of de spullen kunnen verdienen die ze worden aangeboden. Bovendien hebben ze een beperkt sociaal netwerk waarbij ouders en vrienden vaak ook LVB-problematiek hebben. Het komt dan ook voor dat hele LVB-gezinnen worden geronseld als geldezel, aldus pvj1. Daders kunnen deze groep beter overtuigen en een verhaal voorschotelen waarom zij een pinpas nodig hebben, waardoor deze jongeren met name voor grote transacties worden gebruikt, aldus een jongerenwerker. Pvj1 gaat ervan uit dat er een prikkel nodig is om LVB-jongeren te overtuigen, wat de vorm aan kan nemen van bijvoorbeeld een pakje sigaretten, een scooter of een vriendschap.

  "Het is een doelgroep die steeds gehoord hebben dat ze niet zoveel kunnen en dan is er ineens iemand die wel je vriend wil worden en je wel met respect behandelt. En zeker als dat iemand is die er ook nog eens gelikt uitziet, wat je ook wel zou willen. Dan zijn ze al vrij snel verkocht." (pvj1)

- **Nieuwe Nederlanders**. Jongeren die net in Nederland zijn komen wonen, vormen volgens drie respondenten (jw1, jw2 en pol3) een kwetsbare groep. Ze begrijpen de taal minder goed, hebben geen of weinig geld tot hun beschikking, weten niet hoe het (rechts)systeem in Nederland werkt, hebben vaak een lastige tijd achter de rug en willen – vooral omdat ze net in Nederland zijn – graag bij hun leeftijdsgenoten horen, aldus de drie respondenten. Bovendien stelt pol3 dat banken in Nederland een centrale plek in de maatschappij innemen, in tegenstelling tot veel andere werelddelen. Landen in Afrika bijvoorbeeld zijn veel meer afhankelijk van cash. Hierdoor heeft een betaalpas wellicht minder betekenis voor de jongeren.

  "Ze hebben weinig geld en een pas betekent weinig voor ze , dus als iemand ze geld geeft om hun pas te lenen, stemmen ze daar gemakkelijk mee in." (pol3)

  Een jongerenwerker kent een taalschool voor immigranten (NT2) waarbij de hele klas als geldezel was opgetreden. Een andere respondent is niet bekend met casussen waarin personen die net in Nederland zijn komen wonen geldezel zijn geworden (rec1).

- **Armoede / verslaving / dakloos.** Hoewel de doelgroep hier divers in is, zien zeven respondenten (twee jongerenwerkers, een LVB-specialist, een reclasseringswerker en twee medewerkers van de politie) op basis van ervaringen en analyses dat geldezels vaker uit relatief arme gezinnen of wijken komen. Dit maakt jongeren mogelijk gevoelig voor 'snel geld'. Hetzelfde geldt voor verslaafden, daklozen en mensen met schulden of mensen die onder bewind staan, hoewel dit met name volwassenen betreffen en dus weinig zicht op is door de respondenten.

- **Gebrek aan ouderlijk toezicht en criminele families.** Vergelijkbaar met bovenstaand punt, herkennen dezelfde respondenten dat geldezels regelmatig uit een onstabiele thuissituatie komen met weinig toezicht en controle vanuit ouders en waarbij sprake is van multi-problematiek. Rec1 geeft bijvoorbeeld aan dat het gaat om gebroken gezinnen en geldezels die bijvoorbeeld alleen door hun moeder zijn opgevoed. Het beeld hierbij is echter wel divers. Zo is er door HALT ook een geval beschreven van een meisje van het VWO waarbij de ouders zeer betrokken waren. Pol1 en pol2 halen voorbeelden aan van geldezels uit criminele families, waar ook andere familieleden betrokken zijn bij (cyber)criminele activiteiten en/of bekend staan als geldezel.

  "Oom krijgt 500 euro gestort en neefje belt: joh, die en die heeft als het goed is geld gestort, ik kon even niet bij mijn rekening, ik heb jouw rekening opgegeven." (pol2)

  In een ander voorbeeld is er aangifte gedaan tegen een jongen van 8 jaar, die een bankrekening had en werd gebruik als geldezel. Hoogstwaarschijnlijk zijn de ouders hierbij betrokken. Ten slotte kent pol1 een geval waarbij vader en zoon beide in een crimineel netwerk zitten en verslaafd zijn en hun bankrekening ter beschikking stellen om (drugs)schulden af te betalen.

4.5 Rol van geldezels bij cyber-criminaliteit

4.5.1 Crimineel netwerk

Verschillende respondenten geven aan dat er weinig zicht is op het criminele netwerk dat zich achter het delict bevindt. Het zijn vooral de geldezels die in beeld komen bij de politie, omdat rekeningnummers relatief makkelijk te traceren zijn. Mede door het gebrek aan capaciteit en prioriteit in de opsporing ontbreekt zicht op de rest van het netwerk. Twee respondenten schetsen wel een beeld van het criminele netwerk (pol3, rec1). De analist van de politie spreekt over de 'money mule piramide'. Onderaan staan de mensen die hun pas afgeven (geldezels). Daarboven staan mensen die de pas op het moment van het delict in bezit hebben en het gestolen bedrag opnemen via bijvoorbeeld een casino, een geldautomaat of daar direct producten van kopen. Daarboven staan de beheerders van de criminele netwerken. De onderste lagen worden vaak snel zichtbaar in opsporingsonderzoeken; er is echter weinig zicht op de overige personen uit het crimineel netwerk. De reclasseringswerker bevestigt dat er binnen een delict vele rollen zijn terug te vinden (rec1). Zo zijn er de jongeren die geld pinnen van de rekening van de geldezel, jongeren die de goederen op internet kopen of verkopen etc. Zoals eerder genoemd bevestigt de respondent dat het vooral de geldezels zijn die zichtbaar worden en 'de klappen opvangen' in de vorm straffen.

Banken lijken door het volgen van digitale sporen meer zicht te krijgen op het criminele netwerk. Bank1 geeft aan dat het netwerk als een soort zzp-constructie werkt, waarbij kennis wordt ingekocht. Er wordt volgens de respondent steeds meer gebruik gemaakt van geldezels boven andere uitbetaalmethoden. Ook komt het voor dat mobiel bankieren van de rekening van de geldezel wordt geactiveerd op het device van derden uit het criminele netwerk. Op die manier hebben ze volledig beheer over de rekening, kunnen ze de paslimiet verhogen en controleren of het geld al is gestort. Een andere recente ontwikkeling is dat geldezels zich bij de bank voordoen als slachtoffer van cybercriminaliteit, bijvoorbeeld van phishing, en claimen in die trend hun gegevens hebben afgestaan. Bank1 duidt deze individuen aan als geldezel 2.0.

4.5.2 Witwassen

Volgens pol2 en om1 zijn geldezels juridisch gezien schuldig aan het witwassen van crimineel vermogen. Geldezels worden hierbij ingezet voor het verduisteren van geld verkregen uit allerlei delicten, zoals aan- of verkoopfraude, phishing, QR-code fraude, Whatsapp-fraude en CEO-fraude. In principe gaat het om elke fraudevorm waar een tussenrekening voor nodig is.

4.5.3 Afgeleide identificatie

Pol3 vraagt zich bovendien af in hoeverre geldezels gebruik maken van de afgeleide identificatie die in Nederland mogelijk is. Dit houdt in dat de persoonlijke identificatie bij het openen van een rekening bij een bank geldig is voor het openen van een rekening bij alle andere banken in Nederland, zonder dat een nieuwe fysieke identificatie nodig is.

4.6 Het ronselen van geldezels

4.6.1 Benaderd of eigen initiatief

Geldezels raken vooral betrokken bij het witwassen doordat zij benaderd worden door andere personen. Soms komt het volgens enkele respondenten ook voor dat geldezels uit zichzelf hun rekening ter beschikking stellen, als ze weten dat er geld mee kan worden verdiend (n=4). Als geldezels benaderd worden door een ronselaar kan dit volgens twee respondenten ook onder dwang gebeuren (jw2, rec1). Een jongerenwerker heeft een keer meegekregen dat iemand onder doodsbedreigingen zo snel mogelijk het geld van de rekening moest halen (jw2). Daarnaast vertelt een reclasseringswerker over voorbeelden waarbij mensen worden gechanteerd: het geldezelschap is dan een voorwaarde om niet 'exposed' te worden met bijvoorbeeld naaktfoto's (sexting). Een andere respondent geeft aan dat er geen sprake is van dwang bij de casussen waar diegene bekend mee is (halt1).

4.6.2 Online en offline

Uit de interviews blijkt dat geldezels zowel online als offline worden benaderd door ronselaars (n=7). Drie respondenten (jw1, jw2 en bank1) geven aan dat er meer online dan offline wordt geronseld.

> *"Als je op Telegram gaat kijken, wordt je bijna doodgegooid met aanbiedingen om snel geld te verdienen door je pasje uit te lenen."* (bank1)

Het online benaderen is volgens een van de respondenten een effectieve methode omdat er veel mensen tegelijkertijd kunnen worden benaderd en omdat daders online makkelijker kunnen worden overgehaald (jw2). Online worden jongeren volgens respondenten via social media zoals Instagram en Snapchat benaderd (n=6). Via deze platformen worden dan berichten geplaatst met de oproep: 'Wil je snel geld verdienen?'. Ook worden deze oproepen geplaatst onder berichten van bekende personen die veel volgers hebben. Via een persoonlijk bericht komt men dan in contact met die persoon. Uiteindelijk wordt er dan volgens de respondenten vaak fysiek afgesproken. De volgende citaten illustreren hoe dit gaat:

> *"Nouja, je weet hoe ze elkaar makkelijk toevoegen tegenwoordig. Dus hij zit dan een beetje te scrollen en zei dat er heel vaak in beeld komt: 'Wil je makkelijk geld verdienen? Contact me, DM me.' Dus op Instagram ook. En dan uiteindelijk komt hij die jongen [fysiek] tegen en gaat het gesprek daarover."* (halt1)

> *"Dan moet je op zaterdag om half 10 op dit station zijn en wordt je aangesproken door iemand. moet je meelopen naar de pinautomaat, wordt er ter plekke digitaal geld overgemaakt en moet je het er af halen. En dan 10 minuten later gaat ze met 50 of 100 euro naar huis."* (pol2)

Ook op online plekken zoals het Darkweb en Telegram is vraag naar geldezels, zo blijkt uit opsporingsonderzoeken van de politie (pol1). Wanneer jongeren offline worden benaderd dan gebeurt dit volgens respondenten vanuit hun sociale kringen, via klasgenoten of vrienden (n=6). Plekken waar jongeren dan worden benaderd zijn bijvoorbeeld (VMBO-)scholen, hangplekken en feestjes. Een respondent denkt dat LVB-jongeren vooral offline worden geronseld, omdat deze doelgroep minder talig en minder online is en online de winst van vriendschap ontbreekt (pvj1). Bij deze groep gebeurt het ronselen volgens die respondent met name bij instellingen waar de jongeren verblijven, waar daders per definitie weten dat ze met een kwetsbare groep te maken hebben. Volgens respondent gaat de dader hierbij mogelijk op zoek naar de sterkere jongens uit zo'n groep. Die jongens worden overgehaald om groepsgenoten te ronselen, waarbij soms ook sprake is van bedreiging, zo denkt respondent. Op die manier bereiken de daders op een vrij simpele manier meerdere zwakke jongeren uit zo'n groep.

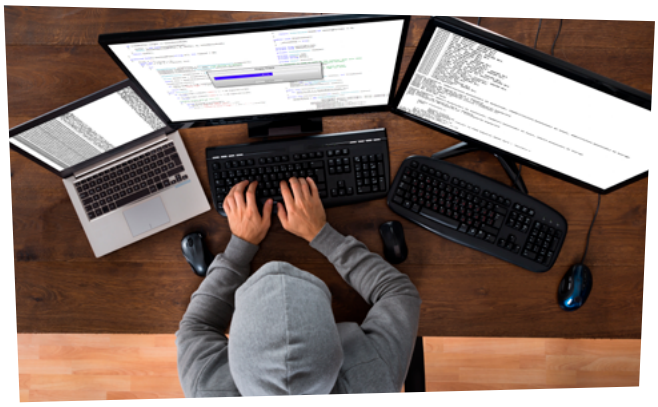

4.6.3 Motieven

Het verdienen van geld wordt als belangrijkste motief aangehaald door vrijwel alle respondenten.

> *"Als ik zie dat een jongere ineens dure schoenen heeft weet ik al voldoende."* (jw1)

Zo beschrijft een respondent een casus waarbij een meisje vanuit eigen initiatief haar pas aanbood aan een ronselaar en daar tot 1500 euro voor zou krijgen. In een andere casus werd een meisje benaderd met de vraag om haar pas uit te lenen, waarbij ze 10 euro per transactie zelf mocht houden. Bank1 stelt bovendien dat sommige (volwassen) geldezels doelbewust een kvk-inschrijving opvragen met een zakelijke rekening om als geldezel te fungeren of een bestaande zakelijke rekening ter beschikking stellen omdat ze het financieel lastig hebben. Enkele respondenten geven dan ook aan dat geldezels zich (ergens) wel bewust zijn van de criminele activiteiten waar hun bankrekening voor wordt gebruikt (n=3). Beloningen lopen uiteen van enkele euro's tot meer dan duizend euro. Zo beschrijven de twee jongerenwerkers een categorie geldezel die hun rekening bewust voor grote transacties ter beschikking stelt, met eveneens grote beloningen. Respondenten stellen daarnaast ook dat jongeren vaak aangeven dat zij de financiële vergoeding uiteindelijk nooit hebben gekregen (n=3). Een van de respondenten zegt dat de jongeren in deze gevallen wellicht wel geld hebben gekregen, maar dit niet willen toegeven (pol2).

Echter komt uit interviews naar voren dat geldezels in andere gevallen mogelijk niet handelen vanuit een financieel motief. Zo kan er sprake zijn van dwang of manipulatie, waarbij geen of slechts een kleine vergoeding wordt beloofd. Jongeren worden hierbij overgehaald om hun pas of te staan en handelen eerder uit naïviteit, vriendschap, goed vertrouwen of omdat ze onder druk staan, aldus een respondent.

De casus betreft een jongen die op school is geronseld. De jongen verklaarde dat hij in de pauze werd aangesproken door een schoolgenoot. De schoolgenoot vertelde dat hij geen bankrekening heeft, maar wel werkt bij de pizzakoerier, dus zijn salaris kon niet gestort worden. De schoolgenoot vroeg of hij daar de rekening van de jongen voor kon gebruiken. Hier stond geen beloning tegenover, het was een vriendendienst. Nadat een paar keer geld werd gestort en gepind kreeg de jongen vermoedens dat het niet klopte. Zijn bankrekening werd uiteindelijk geblokkeerd en er werd aangifte tegen de jongen gedaan. Hij werd daarna door zijn omgeving 'uitgelachen': hij had beter moeten weten. De jongen zat op HAVO. De ronselaar had het oplichten ergens anders geleerd en zat op het gymnasium.

Volgens twee respondenten is deze vorm (misleiding en geen of kleine beloning) het meest voorkomend. Zo is eerder al benoemd dat de kwetsbare 'nieuwe Nederlanders' en LVB-ers bijvoorbeeld vaak misleid worden. In die gevallen zijn geldezels zich dus niet direct bewust van het feit dat ze meewerken aan criminele activiteiten, hoewel ze misschien wel beseffen dat er iets niet helemaal klopt, aldus een respondent. In welke mate geldezels daadwerkelijk op de hoogte zijn van criminele activiteiten en waarom ze meewerken blijft echter giswerk, mede omdat het onderzoek is gebaseerd op inschattingen van experts – en niet van de doelgroep zelf – en omdat verklaringen van geldezels beperkte of vertekende informatie opleveren.

"Ze hadden toch alleen maar hun pas afgegeven aan Pietje uit de klas omdat die even zijn geld moest verschuiven. Met zulke verhalen komen ze. De familie moet geld overmaken en dat gaat lastig, kun je even je rekening geven? En dan doen scholieren, mede-klasgenoten dat. Dat is heel bijzonder, want ze weten heus wel, diep van binnen, dat er iets niet klopt. Maarja, als je er 50 euro voor krijgt, waarom niet?" (pol2)

4.7 Desistance

4.7.1 Frequentie en duur

Twee respondenten geven aan dat geldezels hun bankpas meestal maar één keer uitlenen. De pas wordt daarna vaak geblokkeerd door de bank of fraudeurs geven de pas niet meer terug aan de geldezel (om1). Sommige geldezels maken gebruik van meerdere bankrekeningnummers (pol2). Ze openen dan een bankrekening bij banken die minder gebruikelijk zijn, zoals een online bank of Zuid-Europese banken. Een van de respondenten denkt dat de banken aantrekkelijk zijn vanwege verhoogde anonimiteit (pol3). Zo kan bij een internetbank bijvoorbeeld een rekening geheel online geopend worden. Geldezels met bijvoorbeeld LVB-problematiek treden volgens een respondent meerdere keren op als geldezel (pvj1). Hoe lang en hoe vaak dit gebeurt is voor twee respondent niet duidelijk, omdat hulpverleners hier weinig zicht op hebben (pvj1, rec1). Volgens andere respondenten vindt er per bankrekeningnummer van de geldezel een grote hoeveelheid transacties plaats in een relatief kort tijdsbestek (n=5). Zo geven respondenten aan dat er dagelijks transacties plaatsvinden (jw1), dat er gemiddeld drie tot zeven keer geld over wordt gemaakt (pol2) en dat dit plaatsvindt in een periode van een dag of een paar dagen (pol3 en bank1) of twee weken (pol1). Een andere respondent noemt een langere periode van ongeveer twee maanden (halt1). Weer een andere respondent geeft aan dat de transacties met kleinere bedragen vaak langer doorgaan en dat bij grote bedragen de bankrekening direct wordt bevroren door de bank (jw2).

4.7.2 Politie en banken

Respondenten geven aan dat geldezels vaak pas stoppen als zij gepakt worden door de politie (n=3) of wanneer de bank het rekeningnummer blokkeert (n=5). Geldezels komen bij de politie in beeld via aangiften van slachtoffers waarin het rekeningnummer van de geldezel is vermeld. De politie gaat volgens een respondent pas na een bepaald aantal aangiften naar de zaak kijken (halt1). Ook zouden banken in theorie aangifte kunnen doen bij de politie, maar dit heeft een respondent nog niet voorbij zien komen (om1). Banken blokkeren wel de rekeningen van de geldezels wanneer zij verdachte transacties voorbij zien komen. Bank1 geeft aan dat zij pas aangifte doen als ze zicht hebben op de dadergroep en/of er sprake is van een groot (financieel) belang voor de bank. Of er andere mechanismen zijn waarom geldezels stoppen weten respondenten niet.

4.7.3 Schaamtecultuur

Enkele respondenten merken op dat er sprake kan zijn van schaamte onder geldezels (n=3). Jongeren voelen zich dan volgens een respondent 'dom omdat ze erin getrapt zijn' (jw1). De respondent merkt op dat het daarom soms lastig is om gesprekken te starten met de doelgroep. Verwijten - zoals het woord geldezel - moeten daarom volgens de respondent zoveel mogelijk worden vermeden. Ook een andere respondent vertelt dat er soms schaamte heerst bij geldezels omdat er vanuit de omgeving neerbuigend op de jongeren wordt gereageerd (pol1). Er wordt dan gereageerd met: 'Hoe kon je daarin trappen?'. Een andere respondent herkent geen schaamtecultuur die groter is dan bij andere delicten (halt1).

5. Naar een effectieve interventie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan mogelijke interventies centraal. Eerst beschrijven we wat we weten over effectieve interventies op basis van de literatuur (paragraaf 5.2). Vervolgens beschrijft paragraaf 5.3 de bestaande straffen en maatregelen op basis van de literatuur en interviews. Ten slotte bevat paragraaf 5.4 een overzicht van de aanbevelingen die respondenten doen met betrekking tot mogelijke interventies.

5.2 Effectieve interventies

Interventies zijn vaak bedoeld om een maatschappelijk probleem te verminderen of op te lossen (Harte, 2019). De meeste van deze interventies zijn gedragsinterventies die een verandering in het gedrag van de deelnemers van de interventie proberen te bewerkstelligen. Interventies, ook wel programma's genoemd, kunnen worden gezien als ingewikkelde, verfijnde sociale interacties die plaatsvinden in een complexe sociale realiteit (Pawson & Tilley, 2004). Op het gebied van criminaliteitspreventie kunnen drie typen interventies worden onderscheiden aan de hand van de doelgroep waarop de interventie zich richt: 'universal', 'selected' of 'indicated' (Elliot, 2013). 'Universal' interventies richten zich op alle personen, 'selected' interventies richten zich op personen die een risico lopen om betrokken te raken bij criminaliteit en 'indicated' interventies richten zich op personen die al criminaliteit hebben gepleegd. Daarnaast kunnen er verschillende gebieden worden aangemerkt waar interventies zich op focussen (Weisburd et al., 2017). Zo zijn er interventies op het gebied van ontwikkelingspreventie, situationele criminaliteitspreventie, policing, bestraffing en rehabilitatie van daders. Een recente overzichtsstudie van Weisburd et al. (2017) laat zien dat er op al deze gebieden effectieve interventies bestaan, maar dat zeker niet alle programma's werken. Sommige programma's kunnen zelfs schade veroorzaken (McCord, 2003; Petrosino, 2003).

Verschillende studies hebben specifiek gekeken naar effecten van interventies op recidive van individuele daders die een delict hebben gepleegd (Lipsey & Cullen, 2007; Wormith et al., 2007; Lipsey, 2009; Koehler et al., 2013). Uit de onderzoeken komt duidelijk naar voren dat interventies die zijn gestoeld op therapeutische benaderingen effectiever zijn dan interventies die zijn gebaseerd op toezicht en sanctionering. Interventies op basis van toezicht en sanctionering zijn interventies waarbij principes als controle, dwang, afschrikking en disciplinering centraal staan. Bij interventies met een therapeutische benadering staan daarentegen principes als begeleiding, advies geven en het trainen van vaardigheden centraal. Onderzoek laat echter wel zien dat er veel variatie te vinden is in de effecten van behandelingen die op rehabilitatie zijn gericht (Lipsey & Cullen, 2007). De variatie in deze effecten heeft te maken met verschillende factoren, zoals het type behandeling, de kwaliteit van de implementatie en de aard van de daders op wie de behandeling zich richt.

De cruciale functie van geldezels in het crime script van cybercriminaliteit maakt het volgens een studie van Leukfeldt & Kleemans (2019) een zeer relevante groep voor situationele criminaliteitspreventie. Situationele criminaliteitspreventie bevat een breed scala aan strategieën en technieken die zich richten op het hinderen van criminaliteit of de preventie ervan door gelegenheid te verminderen. Er worden vijf verschillende strategieën erkend:

- Verhogen van de inspanning benodigd voor criminaliteit
- Verhogen van het risico van criminaliteit
- Verminderen van de beloningen van criminaliteit
- Verminderen van provocaties voor crimineel gedrag
- Verwijderen van excuses van crimineel gedrag

Gebaseerd op deze vijf strategieën, identificeren Cornish en Clarke (2003) 25 specifieke technieken van preventie, bedoeld als praktische houvast. Hoewel oorspronkelijk ontwikkeld voor offline criminaliteit, tonen Hartel et al. (2011) aan dat de technieken net zo goed toepasselijk zijn voor cybercriminaliteit. Voorbeelden zijn het gebruik van sterke wachtwoorden en de encryptie van data. Verder is volgens Florencio en Herley (2010) het moeilijker maken om geldezels te rekruteren de enige effectieve manier om online bankfraude te reduceren. Leukfeldt en Kleemans (2019) noemen twee strategieën die daar mogelijk geschikt voor zijn. De eerste omvat "het verminderen van provocaties voor crimineel gedrag". Deze strategie is interessant, omdat sociale relaties en *peer pressure* een rol spelen bij het werven van geldezels. Deze strategie haakt dus in op het verstoren van de subcultuur die het criminele gedrag van geldezels normaliseert. De tweede benadering heeft betrekking op het verminderen van excuses voor crimineel gedrag, met name door potentiële geldezels bewust te maken van het feit dat ze crimineel gedrag vertonen. Zo hebben Galdo et al. (2018) het over de Money Mule Warning Letter, die persoonlijk wordt overhandigd aan geldezels en waarin expliciet wordt gewaarschuwd dat een strafbaar feit wordt gepleegd. Het is onbekend wat de effectiviteit van deze interventie is.

5.3 Mogelijke straffen, maatregelen en interventies

Er zijn verschillende straffen en maatregelen die vanuit justitie (de politie, het Openbaar Ministerie of een rechter) aan geldezels kunnen worden opgelegd. Zo kunnen geldezels detentie krijgen, een werk- of leerstraf, een Halt-straf, een stop-gesprek en een geldboete. De verschillende straffen en maatregelen worden nu verder toegelicht. Benadrukt moet worden dat specifiek op geldezels gerichte maatregelen niet geëvalueerd zijn en dus onbekend is hoe effectief ze zijn.

- **Detentie.** Frauderende geldezels die een grote rol hebben gehad bij het delict kunnen detentie krijgen, zo vertelt een respondent (pol2).

  Bankrestricties. Indien een geldezel in het zicht komt van de bank, vinden er ingrijpende maatregelen plaats, aldus bank1: blokkade van rekening, de relatie met de klant wordt beëindigt en een geldezel komt acht jaar op de zwarte lijst. Dit betekent dat diegene geen rekening meer kan openen en dus ook geen hypotheek en dergelijke.

- **Geldboete.** Een van de respondenten vertelt dat er in een andere politie-eenheid veel gebruikt wordt gemaakt van een buitengerechtelijke afdoening: een soort boete (pol2). Een andere respondent geeft aan dat een gelboete in principe nooit aan minderjarigen wordt opgelegd, omdat die vaak voldaan wordt door de ouders van de jongere (om1). De respondent vind een geldboete pedagogisch gezien geen goede straf. Ook moeten geldezels bij de reclassering vaak grote bedragen terugbetalen aan het slachtoffer, in de vorm van een schadevergoeding (rec1).

- **Werk- of leerstraf.** Een werk- of leerstraf kan worden geadviseerd door de Raad voor de Kinderbescherming bij een OM-zitting of kinderrechter, bijvoorbeeld wanneer een verdachte niet in aanmerking komt voor Halt (om1). Bij de reclassering hebben bijvoorbeeld verschillende geldezels een werkstraf gekregen (rec1).

- **EMMA.** De European Money Mule Action (EMMA) is een jaarlijkse wereldwijde actie van overheidsorganisaties om geldezels op te sporen en aan te houden (Europol, 2019; bank1).

- **Halt-straf.** Geldezels onder de 18 jaar kunnen een Halt-straf krijgen. Een Halt-medewerker geeft aan dat geldezels bij Halt de maximale Halt-straf van 20 uur krijgen (halt1). De Halt-straf bestaat – net als voor jongeren van andere delicten – uit gesprekken en leeropdrachten. Een respondent van het OM geeft aan dat geldezels in alle casussen naar Halt zijn gestuurd (om1). De respondent is voorstander van het sturen van geldezels naar Halt, omdat jongeren bij Halt leren van het delict en met Halt voorkomen wordt dat jongeren een strafblad krijgen. Een respondent van de politie vertelt dat Halt als afdoeningsmogelijkheid juist wordt overgeslagen door het OM en de politie wordt overgeslagen (pol2).

- **Initiatieven Halt en reclassering.** Daarnaast is in Nederland geëxperimenteerd met een nieuwe vorm van interventie voor een groep geldezels die zijn opgepakt door de politie (Reclassering, 2019). Minderjarigen moesten bij Halt 'digitaal papier prikken', door nepaccounts op Instagram te rapporteren aan Facebook en Instagram. Ook kregen deze jongeren een weerbaarheidstraining. Meerderjarigen die onder toezicht kwamen te staan van de reclassering werden begeleidt bij het verkrijgen van een nieuwe bankrekening en waren verplicht om een presentatie of voorlichting te geven op scholen (Reclassering, 2019).

- **Stop-gesprekken.** Er zijn ook respondenten die aangeven dat er met geldezels stop-gesprekken worden gevoerd. Het gaat dan om geldezels onder de 18 jaar (pol1) en 'first-offenders' (pol2). Tijdens een stop-gesprek komt de geldezel met zijn of haar ouders naar het politiebureau om in gesprek te gaan over wat er is gebeurd. Het streven is dat geldezels het schadebedrag terugbetalen aan slachtoffers. Het stop-gesprek kan plaatsvinden in combinatie met een verwijzing naar Halt (pol1). Als jongeren dan akkoord gaan met het terugbetalen en de Halt-straf 'wordt het geen strafrechtelijk onderzoek' volgens de respondent. Een van de respondenten geeft aan dat er jeugdigen zijn die 'echt pijn voelen als ouders erbij zitten en het verteld wordt' (pol2). De respondent vindt een stop-gesprek in zulke gevallen een goede straf, al zijn er ook jeugdigen die alles ontkennen met hun ouders erbij.

- **So cool.** Er is een gedragsinterventie die sommige LVB-jongeren krijgen, genaamd 'So Cool' (pvj1). Sociale vaardigheden staan tijdens de interventie centraal, waaronder leren nee zeggen. De training wordt gegeven door externe partijen zoals de Top-Groep en wordt gebruikt voor allerlei type delicten. Het kan voorkomen dat geldezels hierbij ook aan bod komen.

5.4 Aanbevelingen van respondenten

Voorlichting geven aan jongeren wordt door verschillende respondenten als (mogelijke) interventie genoemd (n=5). Respondenten geven aan dat de kans groot is dat jeugdigen niet weten dat zij aan het witwassen zijn. Tijdens voorlichting kan aan jongeren worden uitgelegd wat geldezel zijn inhoudt, wat mogelijke gevolgen zijn en hoe je kan voorkomen dat je betrokken raakt. Het doel van voorlichting geven is volgens een jongerenwerker om ervoor te zorgen dat de jongeren meer argwanend zijn tegenover mensen die om hun rekening of pasje vragen:

> *"Dan ben je dus eigenlijk de ontbrekende ouder in het verhaal."* **(jw1)**

De respondent geeft aan dat scholen vaak geen tijd hebben en dat toezicht van ouders vaak ontbreekt (jw1). Op dit moment wordt er door de jongerenwerker soms voorlichting gegeven aan groepen jongeren en op scholen. Vanuit Halt gaat er binnenkort een pilot van start waarin er voorlichting wordt gegeven op twee scholen (waaronder een in de gemeente Haarlem) door Halt-medewerkers (halt1). Een andere respondent benoemt dat Halt erg geschikt is om voorlichting te geven, maar dat veel gemeenten geen geld beschikbaar stellen voor dergelijke activiteiten (pol1). Vanuit de reclassering is men bezig met een initiatief waarbij geldezels zelf (anoniem) voorlichting geven in een filmpje, door te vertellen wat de gevolgen voor hen zijn geweest (rec1). Het filmpje zou dan worden verspreid op VMBO-scholen. Ook vanuit politie of justitie zou er voorlichting gegeven kunnen worden volgens een respondent (om1). Verder zou de overheid of gemeenten voorlichting kunnen geven door bijvoorbeeld voorlichtingsfilmpjes te verspreiden via sociale media zoals Instagram, TikTok of Snapchat (om1). Ten slotte stellen respondenten dat scholen een belangrijke rol hebben in het geven van of faciliteren van voorlichting over geldezels (n=3). Zoals eerder genoemd hebben scholen echter vaak geen tijd (jw1) en volgens een andere respondent weten scholen ook niet dat er geldezels op hun school zijn of sluiten zij hun ogen hiervoor omdat ze niet in een kwaad daglicht willen staan (pol2).

Een andere interventie - die door een respondent genoemd wordt als mogelijk geschikt - is de mogelijkheid tot een last onder dwangsom, een bestuurlijke maatregel. Deze maatregel is volgens de respondent passend, maar wordt gebruikt voor openbare orde en veiligheidsthema's (pol2). Respondent vindt dat openbare orde in het geding is, omdat het gaat om de digitale openbare orde en veiligheid. Het is nog afwachten of de burgemeester daar in wil meegaan. Dan kan aan jeugdige geldezels een last onder dwangsom opgelegd worden, zodat bij een volgend delict een hoge boete moet worden betaald. Dit wordt dan geïnd door de gemeente via een deurwaarde en wordt als een pittige interventie omschreven door de respondent. Daarnaast is de respondent in gesprek met de organisatie SODA, een organisatie die bij winkeldiefstallen een civielrechtelijke claim van 181 euro op kan leggen namens de winkelier, om te kijken of zijn een rol kunnen spelen bij geldezels (pol2).

Tijdens de interviews komen enkele aanbevelingen naar voren om de problematiek rondom (de aanpak van) geldezels te verbeteren.

- Het zou volgens een respondent moeten lonen om als geldezel aangifte te doen (jw1). Veel jongeren durven dat nu niet omdat ze bijvoorbeeld bang zijn voor de consequenties, waardoor daders vaak wegkomen.

- Veel stakeholders zijn bereid om samen te werken in de aanpak van geldezels, maar informatie delen is volgens een respondent lastig (pol2). Er kan bijvoorbeeld wel in een convenant politie informatie gedeeld worden met de gemeente Haarlem (voor jongeren tot 23 jaar), maar deze informatie mag niet gedeeld worden met bijvoorbeeld de scholengemeenschap. De gemeente mag in zijn jeugdteam wel weer een jeugdige geldezel met zijn of haar partners bespreken, maar die informatie mag dan niet van de politie komen.

- De maatregelen en straffen die op dit moment bestaan tegen geldezels zijn volgens een respondent te abstract en treffen de doelgroepen niet (pol3). Zoals eerder genoemd nemen banken maatregelen waardoor geldezels een paar jaar geen hypotheek kunnen krijgen. Mensen die net in Nederland zijn, jongeren of verstandelijke beperkten kopen echter voorlopig toch geen huis. Ook het afsluiten van een rekeningnummer heeft weinig zin, omdat de gevolgen te abstract zijn en men na verloop van tijd weer een rekening kan openen. Daarnaast blijft het vaak bij een stop-gesprek met politie of een HALT-straf, maar deze interventies zijn volgens de respondent niet effectief genoeg. De respondent is daarom van mening dat er zwaardere of aanvullende straffen moeten komen voor geldezels die meerdere keren bewust hun rekening ter beschikking stellen, zoals een geldboete.

- Een reclasseringswerker stelt dat de maatregelen vanuit banken problematisch zijn voor de doelgroep, doordat de gevolgen van het niet kunnen openen van een rekening groot zijn (rec1). Het is daarom belangrijk volgens de respondent dat schuldhulpverlening nadenkt over de wijze waarop personen onder voorwaarden weer een bankrekening kunnen openen. In een vonnis of voorwaardelijk sepot kunnen afwijkende voorwaarden komen, bijvoorbeeld een proeftijd van 2 jaar waarin je meewerkt aan een financieel traject (uitgezet door de reclassering en gemeente) om de zaken weer op het goede spoor te krijgen.

- De reclasseringswerker geeft aan dat het voor een goede interventie belangrijk is om zicht te krijgen op de processen die in individuele gevallen tot het delict hebben geleid (rec1):

  "Maar je moet uitvogelen hoe de dingen gekomen zijn zoals ze gekomen zijn. Als je dat goed kunt uitvogelen, dan kun je ook nadenken wat iemand nodig heeft om niet meer in zo'n situatie terecht te komen. En daar is vaak geen tijd voor." **(rec1)**

- Een pro sociaal netwerk met ouders en een positieve groep waar jongeren bij kunnen horen is volgens een respondent erg belangrijk voor jongeren (pvj1). Ook moeten de jongeren toekomstperspectief hebben met een mooi, maar realistisch beeld over wat ze kunnen behalen. Begeleiders in instellingen hebben een belangrijke rol, aangezien veel jongeren in deze instellingen worden geronseld.

6. Conclusie en discussie

6.1 Conclusie

Het doel van het huidige onderzoek was tweeledig: enerzijds om meer inzicht te verkrijgen in de kenmerken van – en problematiek rondom – geldezels en anderzijds om te onderzoeken welke interventies er zijn voor deze doelgroep. Op basis van de literatuurstudie en de interviews kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- **Weinig empirisch onderzoek.** Er is nog weinig empirisch onderzoek gedaan naar geldezels en de meeste studies omtrent dit onderwerp zijn niet recent.

- **Geldezels als cruciale schakel binnen crime scripts.** De literatuur en onze interviews laten duidelijk zien dat geldezels een cruciale schakel vormen binnen de crime scripts van cybercriminele netwerken. Het belang om interventies te ontwikkelen voor deze doelgroep om zo cybercriminele activiteiten te verstoren is daarmee duidelijk. Er bij de respondenten een sterke behoefte aan meer kennis over de doelgroep en bijbehorende interventiemogelijkheden.

- **Geen duidelijk profiel.** Geldezels vormen een heterogene groep en het opstellen van een profiel is dan ook lastig. Enerzijds komt dat omdat er nog weinig empirisch onderzoek is gedaan, anderzijds omdat uit de onderzoeken die er zijn en uit onze interview blijkt dat geldezels simpelweg verschillende kenmerken hebben. Wel komt naar voren dat het vooral lijkt te gaan om kwetsbare personen die als geldezel worden ingezet. Uit de literatuur en expertinterviews zijn de volgende terugkeren kenmerken van geldezels te herkennen:
  - Man
  - Jong
  - Lager opgeleid
  - Afkomstig uit wijken met een lagere sociaaleconomische status

- **Ronselen gebeurt via-via.** Het ronselen van geldezels lijkt met name via-via plaats te vinden, zoals blijkt uit zowel de literatuur als de expertinterviews. Dit gebeurt zowel online (via oproepen op sociale mediakanalen als Telegram, Snapchat en Instagram) als offline (via sociale kringen op onder meer scholen). Minder genoemde methoden zijn 'job scams' en spam. Het ronselen via sociale media en sociale kringen wijst erop dat de subcultuur een belangrijke rol speelt bij het fenomeen geldezels.

- **Motieven zijn lastig te bepalen.** Net als het profiel, is ook het motief lastig vast te stellen, met name omdat niet altijd duidelijk is of het om daders of slachtoffers gaat. Drie motieven worden echter wel vaak benoemd door respondenten:
  - Snel geld willen verdienen
  - Verwerven van status
  - Geloven in smoesjes die ronselaars vertellen

- **Effectieve interventies zijn interventies op therapeutische basis.** Uit de literatuur blijkt duidelijk dat interventies die zijn gebaseerd op therapeutische basis – in de vorm van begeleiding, advies geven en het trainen van vaardigheden – effectiever zijn in het terugdringen van recidive dan interventies die zijn gebaseerd op toezicht en sanctionering. Er zijn ook interventies die niet werken of zelfs schade kunnen toebrengen aan de deelnemers van de interventie.

- **Situationele criminaliteitspreventie.** De resultaten uit de interviews en literatuur suggereren dat er mogelijk sprake is van een subcultuur onder jongeren, waarin status en geld een belangrijke rol spelen. Situationele criminaliteitspreventie is een manier om de subcultuur te verstoren die het crimineel gedrag van geldezels normaliseert. Strategieën van situationele criminaliteitspreventie zijn het verminderen van provocaties voor crimineel gedrag en het verminderen van excuses voor crimineel gedrag. Excuses kunnen worden verminderd door geldezels bewust te maken van het feit dat ze crimineel gedrag vertonen.

6.2 Discussie

Bestaande en mogelijke interventies

Uit de literatuur is gebleken dat interventies op therapeutische basis effectiever zijn in het terugdringen van criminaliteit dan interventies die zijn gericht op toezicht en sanctionering. In het licht van deze bevindingen lijken de bestaande interventies zoals de Halt-straf, 'so cool', bewustwordingscampagnes van Europol en het geven voorlichting aan te sluiten bij effectieve interventieprincipes. Interventies die minder goed bij deze principes aan lijken te sluiten zijn de bestraffende interventies zoals geldboetes en detentie. Interventies kunnen worden ingedeeld op basis van de doelgroep waar de interventie zich op richt. Interventies kunnen gericht zijn op algehele populaties, risicovolle groepen of dadergroepen. Op basis van dit onderzoek zou een geschikte interventie zich kunnen richten op de risicovolle groep die in dit onderzoek naar voren komt: jongeren die gevoelig zijn voor geld en status.

Beperkingen

De resultaten van dit onderzoek dienen beschouwd te worden in het licht van enkele beperkingen. Ten eerste ontbreekt eerder empirisch onderzoek nagenoeg. Daarom kunnen we niet voortbouwen op inzichten uit eerder onderzoek. Onduidelijk is of resultaten uit eerder onderzoek robuust zijn. Ten tweede is slechts een klein aantal interviews afgenomen. Ten derde zijn de interviews met name gefocust op de gemeente Haarlem. Dit maakt het lastig om bevindingen te generaliseren naar andere gebieden in Nederland waar dezelfde problematiek speelt. Ten slotte zijn respondenten die met jongeren werken oververtegenwoordigd in de huidige studie. Aangezien ook volwassenen optreden als geldezel, gelden bevindingen uit dit onderzoek mogelijk niet voor de gehele doelgroep.

Vervolgonderzoek

Hoewel dit onderzoek een aantal relevante bevindingen heeft, maakt de verkennende aard van het onderzoek dat er nog een aantal vragen of onderwerpen zijn die nader onderzoek verdienen. Daarom doen we de volgende aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

- Evalueer de pilot die volgt uit dit onderzoek kritisch. Er is nog geen kennis over de effectiviteit van interventies voor de doelgroep en meer kennis op dit gebied is dan ook hard nodig.
- Zorg in vervolg voor een betere afspiegeling respondenten op nationaal en internationaal niveau. Literatuur wijst erop dat criminele netwerken namelijk ook internationaal opereren. De rol van geldezels in dergelijke netwerken is vanwege de lokale aard van het huidig onderzoek onderbelicht.
- Analyseer voor vervolgonderzoek gegevens van organisaties zoals de politie, reclassering of Halt over kenmerken van geldezels en de wijze van rekrutering van geldezels. Hierdoor ontstaat beter zicht op de doelgroep, wat nader richting kan geven aan effectieve interventies.
- Betrek de doelgroep bij het onderzoek door geldezels te interviewen. Dergelijke casuïstiek geeft kracht aan de uitspraken van experts en maakt het onderwerp levendig.
- Doe een survey onder jongeren om kennis over geldezels, rekrutering en attitudes tegenover geldezels in kaart te brengen. Het verstoren van de subcultuur lijkt op basis van dit onderzoek een centraal thema bij preventie en meer inzicht over die cultuur is dan ook nodig.

Literatuur

Andrews, D. A., Zinger, I., Hoge, R. D., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen, F. T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology, 28*(3), 369-404.

Arevalo, B. C. (2015). *Money Mules: Facilitators of financial crime* (Doctoral dissertation, Utrecht University).

Aston, M., McCombie, S., Reardon, B., & Watters, P. (2009). A preliminary profiling of internet money mules: An australian perspective. *UIC-ATC 2009 - Symposia and Workshops on Ubiquitous, Autonomic and Trusted Computing in Conjunction with the UIC'09 and ATC'09 Conferences*, 482–487.

Aston, M., McCombie, S., Reardon, B., & Watters, P. (2009, July). A preliminary profiling of internet money mules: an Australian perspective. In *2009 Symposia and Workshops on Ubiquitous, Autonomic and Trusted Computing* (pp. 482-487). IEEE.

Calderoni, F., Campedelli, G. M., Comunale, T., Elena, M., & Savona, E. U. (2020). Recruitment into organised criminal groups: a systematic review. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, *583*.

CBS (2020). *Veiligheidsmonitor 2019.* Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Cornish, D.B. & Clarke, R.V. (2003) Opportunities, precipitators and criminal decisions: A reply to Wortley's critique of situational crime prevention. Crime Prevention Studies 16, pp. 41–96.

Custers, B. H. M., Pool, R. L. D., & Cornelisse, R. (2019). Banking malware and the laundering of its profits. *European Journal of Criminology*, *16*(6), 728–745.

Elliott, D. S. (2013). Crime prevention and intervention over the life course. In *Handbook of life-course criminology* (pp. 297-315). Springer: New York.

Europol. (2015). *The Internet Organised Crime Threat Assessment (iOCTA).* The Hague: Europol Police Office.

Europol. (2019) *Money Muling.* Verkregen op 30-03-2020 van: **https://www.europol.europa.eu/activities-services/public-awareness-and-prevention-guides/money-muling**

Filipkowski, W. (2008). Cyber laundering: An analysis of typology and techniques. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, *3*(1), 15.

Florêncio, D., & Herley, C. (2010, December). Phishing and money mules. In *2010 IEEE International Workshop on Information Forensics and Security* (pp. 1-5). IEEE.

Fraudehelpdesk. (2020). Geldezel, hoe word je dat? En wat zijn de vervelende gevolgen? Geraadpleegd van **https://www.fraudehelpdesk.nl/thema/geldezel-hoe-word-je-dat-en-wat-zijn-de-vervelende-gevolgen/**

Galdo, M. C., Tait, M. E., & Feldman, L. E. (2018). Money Mules: Stopping Older Adults and Others from Participating in International Crime Schemes. *US Att'ys Bull.*, *66*, 95.

Gemeente Haarlem (2018). Integraal Veiligheids- en Handhavingsbeleid 2019-2022. Geraadpleegd van **https://hetccv.nl/fileadmin/Bestanden/Onderwerpen/Veiligheidsplannen/Haarlem_Integraal_Veiligheids-_en_Handhavingsbeleid_2019-2022.pdf**

Gemeente Haarlem (2020). Actieprogramma Veiligheid en Handhaving 2020. Geraadpleegd van **https://gemeentebestuur.haarlem.nl/bestuurlijke-stukken/2019970768-2-Bijlage-1-Actieprogramma-integrale-veiligheid-en-handhaving-2020-1.pdf**

Harte, J. (2019). *Zo werkt het: Over hoe onderzoek bijdraagt aan betere interventie.* Den Haag: Boom criminologie.

Hartel, P., Junger, M. & Wieringa, R. (2011) Cyber-Crime Science = Crime Science Information Security. (report) University of Twente.

ING. (2020). Fraude via je betaalrekening. Geraadpleegd van **https://www.ing.nl/de-ing/veilig-bankieren/herken-fraude-en-oplichterij/fraude-via-jouw-betaalrekening/index.html**

Koehler, J. A., Lösel, F., Akoensi, T. D., & Humphreys, D. K. (2013). A systematic review and meta-analysis on the effects of young offender treatment programs in Europe. *Journal of Experimental Criminology*, *9*(1), 19–43.

Kruisbergen, E. W., & Soudijn, M. R. J. (2015). Wat is witwassen eigenlijk?. *Justitiele Verkenningen*, *41*(1), 10.

Laan, P. H. Van Der. (2004). Over straffen, effectiviteit en erkenning. De wetenschappelijke onderbouwing van preventie en strafrechtelijke interventie*. Justitiele Verkenningen, 30*(5), 31–48.

Leukfeldt, E. R. (2014). Cybercrime and social ties. *Trends in organized crime*, *17*(4), 231-249.

Leukfeldt, E. R., & Jansen, J. (2015). Cyber Criminal Networks and Money Mules: an analysis of low-tech and high-tech fraud attacks in the Netherlands. *International Journal of Cyber Criminology*, *9*(2), 173-184.

Leukfeldt, E. R., & Jansen, J. (2016). Cyber criminal networks and money mules: An analysis of low-tech and high-tech fraud attacks in the Netherlands. *International Journal of Cyber Criminology*, *9*(2), 173–184.

Leukfeldt, E. R., Kleemans, E. R., & Stol, W. P. (2017). A typology of cybercriminal networks: from low-tech all-rounders to high-tech specialists. *Crime, Law and Social Change*, *67*(1), 21–37.

Leukfeldt, E.R., & Kleemans, E. R. (2019). Cybercrime, money mules and situational crime prevention: Recruitment, motives and involvement mechanisms. In *Criminal Networks and Law Enforcement* (pp. 75-89). Routledge.

Lipsey, M. W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and Offenders*, *4*(2), 124–147.

Lipsey, M. W., & Cullen, F. T. (2007). The Effectiveness of Correctional Rehabilitation: A Review of Systematic Reviews. *Annual Review of Law and Social Science*, *3*(1), 297–320.

Lusthaus, J., & Varese, F. (2017). Offline and Local: The Hidden Face of Cybercrime. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 1–11.

McCord, J. (2003). Cures that harm: Unanticipated outcomes of crime prevention programs. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *587*(1), 16-30.

Odinot, G., de Poot, C., & Verhoeven, M. (2018). De aard en aanpak van georganiseerde cybercrime. *Justitiële Verkenningen*, *44*(5), 9–22.

Oerlemans, J. J., Custers, B. H. M., Pool, R. L. D., & Cornelisse, R. (2016). *Cybercrime en witwassen. Bitcoins, online dienstverleners en andere witwasmethoden bij banking malware en ransomware.* Den Haag: WODC.

Pawson, R., Tilley, N., & Tilley, N. (2004). Realistic evaluation. Sage.

Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., & Buehler, J. (2003). Scared Straight and Other Juvenile Awareness Programs for Preventing Juvenile Delinquency: A Systematic Review of the Randomized Experimental Evidence. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *589*(March), 41–62.

Reclassering. (2019). Nieuwe vorm van interventie bij geldezels: OM en reclassering zetten in op leermoment. Geraadpleegd van **https://www.reclassering.nl/actueel/nieuws/nieuwe-vorm-van-interventie-bij-geldezels-om-en-reclassering-zetten-in-op-leermoment**

Soudijn, M. R. J., & Zegers, B. C. H. T. (2012). Cybercrime and virtual offender convergence settings. *Trends in Organized Crime*, *15*(2–3), 111–129.

Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American sociological review*, *22*(6), 664-670.

Unger, B. (2006). De omvang en het effect van witwassen. *Justitiële verkenningen*, *4*(2), 2.

Weisburd, D., Farrington, D. P., Gill, C., Ajzenstadt, M., Bennett, T., Bowers, K., … Wooditch, A. (2017). What Works in Crime Prevention and Rehabilitation: An Assessment of Systematic Reviews. *Criminology and Public Policy*, *16*(2), 415–449.

Wormith, J. S., Althouse, R., Simpson, M., Reitzel, L. R., Fagan, T. J., & Morgan, R. D. (2007). The rehabilitation and reintegration of offenders: The current landscape and some future directions for correctional psychology. *Criminal Justice and Behavior*, *34*(7), 879–892.

Bijlage I: Interviewprotocol

Achtergrondkenmerken

- Geslacht
  - Wat is doorgaans het geslacht van de geldezels?
- Leeftijd
  - Wat is doorgaans de leeftijd van geldezels?
- Familie/vrienden
  - Hoe ziet de gezinssituatie van geldezels er doorgaans uit?
  - Hoe ziet het sociale netwerk van geldezels eruit (online/offline vrienden?)
- Etnische achtergrond
  - Wat is de etnische achtergrond van geldezels?
  - Hebben andere daders van het delict vaak dezelfde etnische achtergrond?
- Opleidingsniveau
  - Wat is doorgaans het opleidingsniveau van geldezels?
  - In welke fase van diens opleiding worden geldezels gerekruteerd?
- Sociaal economische status
  - Wat kenmerkt de buurt waarin geldezels wonen (arme wijk, welvarende buurt)?
- Hulpverleningsgeschiedenis
  - Hebben jullie zicht op eventuele (psychische) problematiek die een rol speelt bij de geldezels?
- Motieven
  - Wat is de reden dat personen zich laten gebruiken als geldezel?
  - Richten de recruiters zich specifiek op een bepaalde doelgroep (met dito achtergrondkenmerken)? Zo ja, welke kenmerken zijn het vaakst voorkomend? Waarom is dat zo?
- Delict geschiedenis
  - Zijn geldezels doorgaans eerder in contact gekomen met politie of justitie?
  - Bij wat voor soort cyberdelicten zijn geldezels betrokken? (high-tech/low-tech, internationaal etc.).
  - Zijn geldezels ook betrokken bij ander soort delicten, zoals de handel in drugs of vandalisme? Zo ja, welke?

Vragen over crime-script/netwerk

- Kun je meer vertellen over het proces van het delict (crime-script) waar geldezels bij betrokken zijn? (evt. voor x aantal casussen)
- Hebben jullie zicht op de overige dadergroep die achter een delict zit?
- Wat is de rol van geldezels in het crimescript?
- Schaamtecultuur?

Betrokkenheid/rekrutering geldezels

- Hoe raken personen als geldezel betrokken bij criminele activiteiten?
  - Benaderd of eigen initiatief? (dwang?)
  - Online/offline?
  - Financiële vergoeding?
  - Op de hoogte van criminele activiteiten? (bewust of onbewust)
- Wat is de aard van de relatie tussen de geldezel en recruiter/fraudeur?
- Welke factoren maken iemand kwetsbaar om gerekruteerd te worden als geldezel?

Sociaal netwerk en criminele invloeden

- Welke rol speelt het sociale netwerk van geldezels bij het plegen van het delict?
  - Delinquente peers
  - Niet-deliquente peers
  - Familie (ouders op de hoogte?)

Desistance en interventie

- Hoe lang is een geldezel doorgaans actief?
- Hoe vaak laat een geldezel over het algemeen diens rekening gebruiken?
- Waarom stoppen geldezels? Wat is de rol van de ouders/school/politie daarbij?
- Hoe komen geldezels in beeld bij politie/justitie?
- Welke straf krijgen geldezels zoal?
- Welke interventies zijn er voor geldezels (noem verschillende voorbeelden van interventies)?
  - Welke interventie heb jij toegepast?
  - Waar zijn die op gebaseerd?
  - In hoeverre zijn deze interventies volgens jou effectief?

Afsluiting

- Wilt u nog iets toevoegen wat we nog niet hebben besproken?
- Kent u eventueel geldezels die open zouden staan voor interviews tijdens een vervolgonderzoek?

Adres- en contactgegevens

Johanna Westerdijkplein 75
2521 EN Den Haag

dehaagsehogeschool.nl